

NİGERİYA İNGİLİSCƏSİ DIALEKTLƏRİNİN ÖZÜNƏMƏXSUS XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Məqalədə Nigeriya ingiliscəsi dialektlərinin özünəməxsus xüsusiyyətləri araşdırılmışdır. 500 dildən çox yerli dilə sahib olan Nigeriyada üç əsas ingilis dili dialekti vardır ki, onlar da Hausa, İqbo və Yoruba dialektləridir. Leksik baxımdan araşdırdıqda, belə bir nəticə ortaya çıxmışdır ki, Nigeriya ingiliscəsində alınma sözlərlə birgə, milli-mədəni kultu özündə əks etdirən yerli sözlər də vardır ki, bunlara da əsasən gündəlik məişət terminlərində rast gəlinir. Bu sözlərə Nigeriyadan başqa yerdə rast gəlinmədiyindən bunlar leksik innovasiyalar da hesab oluna bilər. Bu cür terminlər əsasən mətbəx, geyim və gündəlik məişət məşhurlarını özündə əks etdirir. Məqaləni araşdırarkən ortaya çıxır ki, Nigeriyanın ingilis dili dialektlərinin ortaya çıxmasının əsas səbəbi savadsızlıq və Nigeriyanın çoxmillətli və çoxdillli bir ölkə olmasıdır. Bir tayfanı təmsil edən bir nigeriyalı ingilis dili müəllimi başqa dildə danışan tayfaların nümayəndələrini sıfırdan başlayaraq ingiliscə öyrədərək öz yerli dilindən başqa digər tayfaların da dilini bilməlidir. Bu bacarıq hər adamda olmadığından ortaya xəotik tələffüzə və səhv qrammatik quruluşa malik Nigeriya dialektləri ortaya çıxır.

Açar sözlər: Nigeriya dialekti, Yoruba ingiliscəsi, İqbo ingiliscəsi, Hausa ingiliscəsi, leksik innovasiya

Giriş

İngilis dili Nigeriyada ikinci rəsmi dövlət dilidir. Çünki bu xarici dil ölkədə yayılmazdan əvvəl Nigeriyanın öz ilk və ana dili artıq var idi. Nigeriya ingiliscəsi Nigeriyada danışılan ingilis dili dialektlərindən biridir. Britaniya və Amerika ingiliscəsinə əsaslanan dialekt Nigeriyanın yerli dillərindən alınma sözlər və kollokasiyalarla zəngindir [1]. Bu alınma sözlər yerli etnik qrupların mədəniyyətlərini özündə açıq-aşkar əks etdirir. Məsələn, senior wife-böyük arvad (bəzi tayfalarda bir kişi bir neçə arvadla evlənilir deyə böyük arvad anlayışı burada ortaya çıxan sosioloji dil faktıdır) [2]. İngilis dilinin Nigeriya pıcın variantı ən çox qeyri-formal ünsiyyətdə istifadə olunur. Nigeriya standard ingilis dili isə əsasən siyasətdə, formal təhsildə, kütləvi informasiya vasitələrində və digər rəsmi yerlərdə danışılır. Nigeriya ingiliscəsi eyni yazılışla Amerika və Britaniya ingiliscəsinə oxşayır.

Nigeriya ingiliscəsinin 3 əsas dialekti vardır:

1. Hausa English- Hausa ingiliscəsi
2. İqbo English-İqbo ingiliscəsi
3. Yoruba English-Yoruba ingiliscəsi

Nigeriya pıcın ingiliscəsi Nigeriyanın cənubunda danışılır. Nigeriyanın paytaxtı olan Laqos şəhərində pıcın ingiliscəsində danışanlar azlıq təşkil edir. Laqosdan fərqli olaraq Nigeriyanın əsas şəhərləri olan Vari, Sapele, Port Harkurt və Bini şəhərlərində pıcın ingiliscəsində danışanlar üstünlük təşkil edir. Nigeriya Pıcın ingilis dilində sözlərin əksəriyyəti ingilis sözləri olsa da, yerli Nigeriya dillərindən alınma ifadə və sözlərə də rast gəlirik. Atalar sözləri Nigeriyalılar arasında ümumi nitq strategiyasıdır. Atalar sözlərinin tez-tez istifadə edilməsi həm Nigeriya ingiliscəsi, həm də Nigeriya pıcın ingiliscəsi üçün xasdır.

Nigeriya ingiliscəsi ingilis dilinin doğmalaşdırılmış formasıdır. Cənubi Afrika ingiliscəsi kimi onun Yeni Dünya ingiliscəsi kimi doğmalaşdırılması və inkişafı Britaniyanın müstəmləkəçilik dövrü ilə təqribi olaraq uyğunlaşır [3]. Nigeriya ingiliscəsi öz mədəni konteksi çərçivəsində təkrarolunmaz funksiya yerinə yetirən doğmalaşdırılmış dilə çevrilir [4]. Aparılan müşahidələr və uzun illərin təcrübəsindən belə bir mübahisəli qənaətə gəlinib ki, Standard Nigeriya ingiliscəsinin yaratmaq olduqca çətindir [5]. Buna əsas səbəb avadanlıqların, dərs vəsaitinin çatışmazlığı və izdihamlı siniflərdir [6].

Onuigbo və Eyisiyə görə ingilis dili Nigeriyada təkə ikinci bir dil deyil, Nigeriyanın bir millət kimi ayaqda qalması üçün çox vacib idi. Belə ki, Nigeriyanın dünya iqtisadiyyatında iqtisadi gün balansını qoruması baxımından da ingilis dili çox önəmli idi [9].

Əsas təhlil

Leksik innovasiya

Nigeriya ingiliscəsində leksik innovasiya Nigeriyada ingilis dilinin doğmalaşmasına aparıb çıxarır. Eka Nigeriya ingiliscəsində 4 qrup variant müəyyənləşdirib:

1. Sophisticated Nigerian English- xüsusi bacarıqlı Nigeriya ingiliscəsi
2. Educated Nigerian English – savadlı Nigeriya ingiliscəsi
3. Basic Nigerian English – əsas Nigeriya ingiliscəsi
4. Non-standard Nigerian English – qeyri-standard Nigeriya ingiliscəsi

Nigeriyada danışılan Hausa ingiliscəsi, Yoruba ingiliscəsi, İbo ingiliscəsi, İbibio ingiliscəsi, Edo ingiliscəsi, Tiv ingiliscəsi və bir çox başqa Nigeriya ingiliscələrinin də özlərinin altqrupları vardır. Etnolinqvistik araşdırmaya əsasən Banjo Nigeriya ingiliscəsinin 4 variantını təsnif etmişdir. Məhşur olan Banjo modelinə görə I variant vulqarlarla zəngin qrammatik səhvlər və rabitəsiz strukturlu bir Nigeriya ingiliscəsidir ki, bu da ibtidai məktəb şagirdləri tərəfindən istifadə olunur. Bu variant ən aşağı səviyyəni əhatə edir [10].

II variant I variantın bir qədər təkmilləşmiş formasıdır ki, bu da orta məktəb şagirdləri tərəfindən istifadə olunur. III variant məzunlar, müəllimlər, mühazirəçilər, professorlar, yazıçılar və kütləvi informasiya vasitələri aparıcıları kimi yüksək ali təhsilli insanlar tərəfindən danışılır. Banjonun IV variantı doğma ingilis variantıdır ki, bu da doğma ingilis dilli ölkələrdə doğulan çox az Nigeriyalı tərəfindən danışılır. Bu kateqoriyaya valideynlərindən birinin ingilis mənşəli olan Nigeriyalılar da daxildir. Əksər Nigeriyalılar bunu doğma variant hesab edir. Banjonun III variantı Standard Nigeriya ingiliscəsi də adlanır.

İngilis dilinə Nigeriyada təhsilin bütün səviyyələrində çox diqqət yetirilir. Belə ki, ingilis dili ölkənin rəsmi dövlət dilidir. Bu dil iqtisadiyyat, siyəsət, təhsil və hüquqşünaslıqda geniş istifadə olunur. Tarixə nəzər yetirdikdə, görə bilərik ki, ingilis dili XIX əsrdə Latın əslifbasında Avropa mədəniyyətini Nigeriyalılara gətirən xristian missionerlərinin dilidir. 1960-cı ildə Nigeriyaya müstəqillik qazanması təhsil sisteminə əhalinin müxtəlif təbəqələri arasında savadsızlıq səviyyəsinin aradan qaldırılması şansı verildi. Belə bir problem ortaya çıxdı ki, məktəb müəllimləri Hausa, Yoruba və İgbo kimi əsas yerli dilləri bilməkdən başqa digər azlıqların da dilini dərindən bilməlidir. Azlıq təşkil edən dillərin bəzilərinin heç yazılı forması da yoxdur. Böyük şəhərlərdə tələbələr 20-dən çox etnik qrupun nümayəndələridir. İbtidai məktəb ana dilində olmalıdır, lakin Nigeriyada 500-dən çox yerli dil vardır ki, əvvəl qeyd etdiyimiz kimi, bəzilərinin . heç yazılı formaları belə yoxdur. Bəzən elə hallar olur ki, müəllim tələbələrlə heç bir yerli dildə danışmur. Bu zaman ən çox istifadə edilən Nigeriya dili dövriyyəyə girir ki, bu da multilingualizmlə nəticələnir. Bu hal dil öyrənmədə çox problem yaradır [7] .

Nigeriya ingiliscəsində bəzi leksiki yeniliklər vardır ki, onlar aşağıdakılardır:

1. Alınma sözlər
2. Uydurmalar
3. Semantik dəyişmələr

Nigeriya ingiliscəsində bəzi alınma sözlər vardır ki, onların ingilis dilində birbaşa ekvivalentləri yoxdur. Onlar əsasən mədəniyyəti və gündəlik sosial sözləri özündə əks etdirən mətbəx və geyim terminləridir. Onlardan bir neçəsini sadalamaq olar:

Agbada -Kişilər üçün xüsusilə toy mərasimində geyinilən paltar

Akamu – Qarğıdalı sıyıq növü

Akpu, banga, eba, egusi, ogbono, tuwo- sup

Babban riga- kişilər üçün uzun, boş paltar

Akara – lobyə keki

Nigeriya ingiliscəsi alınma sözlər kimi uydurma sözlərlə də zəngindir. Alınma sözlərdən fərqli olaraq uydurmaların uzun ömrü olmur. Onlar qəbul olunan və mənimsənildikdən qısa bir müddət sonra unudulub yoxa çıxır. Məsələn,

Long-leg -Əli hər yerə çatan adam

Come of age-yetkin

No-go area- Gedilməyən yer

Semantik dəyişiklik Nigeriyalıların məqsədlərinə və istifadəsinə uyğunlaşdırılan anlayışdır. “Goodnight ma” sözü günün vaxtından asılı olmayaraq o kəslərə deyilir ki, o insan növbəti günə qədər görülmür.

Nigeriya picin ingilis dili mədəni konseptuallaşması onu göstərir ki, atalar sözləri mədəni bilik və təcrübəni özündə iks etdirən fərqli mədəni leksikona sahibdir. Yerli flora və fauna, yemək adları, paltar adları, eləcə də sosial mədəniyyətə istinadən maddi mədəniyyət əşyaları bu cür atalar sözlərində SİX-SİX istifadə olunur.

Nigeriya ingiliscəsinə xas idiomlar da yuxarıda adı çəkilən anlayışlarla zəngindir. Psixolinqvistika və kognitiv dilçilikdəki araşdırmalar göstərir ki, idiomlar bədii dildə daha çox istifadə olunur. Məsələn, “to bite off more than one can chew” – “Çeynəyə biləcəyindən daha çox dişləmək” ifadəsi Azərbaycan dilində eyni anlayışı başqa sözlərlə ifadə edən “Başı girmədiyi yerə bədəninə soxmaq” ifadəsinə uyğun gəlir. Bu cür yeməklə bağlı digər idiomlara başqa misallar “something is hard to swallow” – “udulması çətin olan nə isə”, “find something a tough nut to crack”- “qırmaq üçün bərk qoz tapmaq” yemək konsepti ilə bağlıdır.

Nigeriya ingiliscəsinin lüğət bazasına fərqli mədəniyyətlər və dillər öz dərin təsirini göstərib. Nigeriya ingiliscəsinin lüğət fondunda Nigeriyanın yerli dillərindən, eləcə də fransız, ispan və portuqaliya dillərindən çox sayda alınma sözlərə rast gəlmək mümkündür. Bu cür alınma söz və leksik baza sırasında Nigeriyanın yerli dillərindən alınma atalar sözləri, məsəllər və idiomlara da rast gəlinir.

Fərqli lüğətdən başqa, zaman-zaman Nigeriya ingiliscəsi öz fərqli sintaktika və qrammatikasını inkişaf etdirib. Nigeriya ingiliscəsində artikullar, cəm şəkilçiləri və müəyyən feil formalarının varlığı səbəbilə bəzi frazalar fərqli struktura malikdir.

Picin ingiliscə Nigeriyada geniş yayılsa da, ingilis dili ilə müqayisədə qeyri-standard və aşağı səviyyəli ingili dili kimi qəbul edilir. Mobil telefonların, mesajlaşma və sosial mediyanın ortaya çıxması ilə Nigeriya picin ingiliscəsi əhəmiyyətli dəyişikliklərə uğradı. Bu platformalar onun təkamülünü sürətləndirdi. Rəqəmsal kommunikasiyanın qeyri-formal, sürətli və çox vaxt qısaldılan xüsusiyyəti onun inkişafına şərait yaradaraq Picin ingiliscəsinin xüsusiyyətləri ilə uyğunlaşdı. Mesajlaşma Picin ingilis dilinin yazılı formasının inkişafına aparıb çıxardı. İstifadəçilər mesajları çatdırmaq çox vaxt ixtisarlar, fonetik spellinqlər istifadə edirdilər. Bu dili yeni söz və ifadələrlə zəngin innovasiyaya apardı.

Fonetik xüsusiyyətlər

Nigeriya ingiliscəsində danışanların tələffüzü ictimai mənşəyinə, ixtisasına, sosial sinfinə görə fərqlənir. Nigeriya ingiliscəsi bu yanaşmadan təhlil etdikdə Amerika ingiliscəsinə oxşardır.

Udofot qeyd edir ki, Nigeriya ingiliscəsində doğma ingiliscədən daha çox vurğulu sözlər və hecalar var. İctimaiyyət arasında belə bir fikir var ki, Nigeriya ingiliscəsində vurğu səhv hecalara qoyulur. Bu müəyyən qədər doğru olsa da tam olaraq həqiqəti əks etdirir. Vurğunun düzgün hecaya qoyulması fərddən fərdə də dəyişə bilər [8].

Nigeriya ingiliscəsi Britaniya ingiliscəsindən daha çox rahat tələffüzü ilə fərqlənir. Burada sözlər qrammatika və yazıdan asılı olmayaraq fonetik tələffüz olunur.

Fonetik dəyişikliklər regiondan regiona fərqlənir. Məsələn, cingiltili samitdən sonra gələn ‘s’ hərfi ‘z’ səsi verməli olduğu halda ‘s’ kimi tələffüz olunur. Toys-oyuncaqlar [toiz] deyil [tois] kimi tələffüz olunur.

Digər bir fonetik fərqlilik özünü damaq-yuvaq frikativi olan [ʒ] səsinin əksər Nigeriya tələffüz variantlarında mövcud olmamasıdır. Bu fonem bütün Nigeriya tələffüz variantlarında [ʃ] səsinə çevrilir. Məsələn, conclusion [kən'klu:ʃən] [6].

[e] səsi [i] kimi tələffüz olunur. Məsələn, effective [ifektiv] əvəzinə [efektiv] kimi tələffüz olunur. Ego, effusion, egalitarian, economize, eel və s. kimi sözlər də analoji tələffüzə malikdir.

Digər bir dəyişmə tələffüzdə [æ] səsinin [a:] səsi ilə əvəz olunmasını əhatə edir. Məsələn, madam [ˈmædəm] əvəzinə [mada:m] kimi tələffüz edilir. Analoji tələffüz formalarına mechanism, tribalism, saturate və bir çox başqa sözlərdə də rast gəlmək mümkündür.

Bəzi sözlər ümumiyyətlə yalnız tələffüz olunur. Məsələn, expect [ikspekt] sözü [espet] kimi tələffüz olunur ki, biz burada tələffüzdəki hər iki [k] səsinin düşməsinə müşahidə edirik. Bu səsin

atılması ilə tələffüz sadələşir və bu dildə danışanlar heç bir maneə ilə üzləşmədən sözü rahat şəkildə tələffüz edə bilir.

Nigeriya ingiliscəsinin tələffüzünə dair daha bir fərqli cəhət konkret tipik vurğu nümunələrinin mövcud olmamasıdır.

Regional və etnik fərqlərə görə Nigeriya ingiliscəsinin yarımvariantları müəyyənləşdirilmişdir. Britaniya ingiliscəsində mövcud olan 23 saitle müqayisədə, Şimali Nigeriya ingiliscəsində 15 sait, Cənubi Nigeriya ingiliscəsində isə 11 sait mövcuddur.

Nəticə

Sonda onu demək mümkündür ki, Nigeriya ingiliscəsini digər ingilis dili dialektlərindən fərqləndirən xüsusiyyət mədəni spesifik xüsusiyyətləri özündə cəmləyən leksik innovasiya, özünəməxsus tələffüz və az da olsa fərqlənən qrammatik qaydalardır. Məqaləni araşdırarkən belə bir qənaətə gəlmək olar ki, Nigeriya dialektlərini ortaya çıxaran əsas amil Nigeriyanın çoxmillətli və çoxdilli bir dövlət olması və ingilis dilindən başqa bu dillərin hamısını bilib-başa düşməmə və digər 500 tayfa dilinin nümayəndələrini başa sala bilməmədir. Bu normal bir haldır ki, sıfırdan ingilis dili öyrənən fərqli tayfaların tələbələrini təkcə Yoruba dialektində danışan bir nigeriyalı müəllimin ana dilindən istifadə edib öyrətməsi qeyri-mümkündür. Bu amillər Nigeriyada çoxlu dialektlərin ortaya çıxması ilə nəticələnir.

ƏDƏBİYYAT

1. "Nigerian English". Encarta. Microsoft. Archived from the original on 9 September 2010. Retrieved 17 July 2012.
2. Adebija, Efurosebina. (1989) "Lexico-semantic variation in Nigerian English", *World Englishes*, 8(2), 165–177.
3. Lass, Roger. "Language in South Africa." Chapter 5: South African English, Cambridge University Press, 2002, print.
4. Adamo, Grace Ebunlola (February 2007). "Nigerian English" (PDF). *English Today*. 23: 42–47. doi:10.1017/S0266078407001083. S2CID 232148985 – via Cambridge Core.
5. Convergence: English and Nigerian Languages: A Festschrift for Munzali A. Jibril. M & J Grand Orbit Communications. 2016. doi:10.2307/j.ctvh8r1h7. ISBN 978-978-54127-0-3. JSTOR j.ctvh8r1h7
6. Okoro, Oko (Spring 2017). "Nigerian English Usage and the Tyranny of Faulty Analogy III: Pronunciation". *California Linguistic Notes*. 41: 26–62. S2CID 11690
7. Voloshina, T. G. (2023). Lexical features of Nigerian English while teaching English. *Russian Linguistic Bulletin*, 12(48). <https://doi.org/10.18454/RULB.2023.48.49>.
8. Udofot, I. (2007). A Tonal Analysis of Standard Nigerian English. *Journal of the Nigeria English Studies Association*, 12(1), 58–68
9. Onuigbo S, Eyisi J. 2008. English language in Nigeria: issues and developments. Nsukka: GlobalPublisher
10. Banjo A. 1970. The English language and the Nigerian environment. *Journal of Nigeria English Studies Association* 4(1): 51–60.

**Naxçıvan Dövlət Universiteti
Email: javidbabayev@yahoo.com*

Javid Babayev

SPECIFIC FEATURES OF NIGERIAN ENGLISH DIALECTS

The article studies the specific features of Nigerian English dialects. Nigeria, which has more than 500 native languages, has three main English dialects, which are Hausa, Igbo and Yoruba dialects. When explored from a lexical perspective, it was found that, along with loanwords, Nigerian

English also contains local words reflecting national and cultural cults, which are mainly found in everyday terms. Since these words are not found anywhere else in Nigeria, they can also be considered lexical innovations. Such terms mainly reflect the concepts of cuisine, clothing and everyday life. When examining the article, it turns out that the main reason for the emergence of Nigerian English dialects is illiteracy and the fact that Nigeria is a multinational and multilingual country. A Nigerian English teacher representing one tribe must know the language of other tribes in addition to his own when teaching English to representatives of tribes who speak another language from scratch. Since this ability is not possessed by everyone, Nigerian dialects with chaotic pronunciation and incorrect grammatical structure emerge.

Keywords: *Nigerian dialect, Yoruba English, Igbo English, Hausa English, lexical innovation*

Джавид Бабаев

ОСОБЕННОСТИ НИГЕРИЙСКИХ ДИАЛЕКТОВ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

В статье рассматриваются уникальные особенности нигерийских диалектов английского языка. В Нигерии насчитывается более 500 языков коренных народов, из которых три основных диалекта английского языка: хауса, игбо и йоруба. При рассмотрении с лексической точки зрения было обнаружено, что наряду с заимствованными словами в нигерийском английском присутствуют также местные слова, отражающие национально-культурный культ, которые в основном встречаются в повседневной речи. Поскольку эти слова не встречаются больше нигде за пределами Нигерии, их также можно считать лексическими новшествами. Подобные термины в основном отражают понятия, связанные с кухней, одеждой и повседневной жизнью. При рассмотрении статьи выявляется, что основной причиной появления нигерийских диалектов английского языка является неграмотность и тот факт, что Нигерия является многоэтнической и многоязычной страной. Нигерийский преподаватель английского языка, представляющий одно племя, должен знать язык других племен в дополнение к своему родному языку, обучая английскому языку с нуля представителей племен, говорящих на другом языке. Поскольку эта способность есть не у всех, возникают нигерийские диалекты с хаотичным произношением и неправильной грамматической структурой.

Ключевые слова: *нигерийский диалект, йоруба английский, игбо английский, хауса английский, лексические инновации*

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Firudin Rzayev tərəfindən təqdim edilmişdir.

İlk daxilolma tarixi: 18.04.2025

Son daxilolma tarixi:18.05.2025